

NATIVITET OCH FAMILJELÖN

UNDER många år har likalönsprincipen kontra familjelönsprincipen diskuterats. Mestadels har debatten dock förts på det akademiska planet. För de styrande i landet har den egentligen aldrig varit någon stor fråga, allra minst på sista tiden. Det lilla familjelönsinslag, som fr. o. m. världskriget i form av tillägg till dyrtidstillägg kännetecknade den statliga lönesättningen, togo ju statsmakterna nästan restlöst bort 1938. Så vitt man förstår skedde operationen dock mindre på grund av någon stark inre övertygelse att den vore en befriande handling än på grund av statstjänareorganisationernas starka tryck på finansministern, som startade med en »familjetilläggsvänlig» uppfattning. Beslutet var anmärkningsvärt framför allt därför att det skedde vid samma tidpunkt som de befolkningspolitiska slagorden plötsligen vunnit allmän sanktion: på den kanske viktigaste punkten retireerade med andra ord statsmakterna i fråga om statstjänarna från en tidigare intagen, åtminstone till principen positivt familjevårdande politik. Måhända har opinionen påverkats av att befolkningskommissionen — uppenbarligen till följd av det befarade motståndet från L. O. — helt förbigick löneproblemet, d. v. s. underlät att gå till grunden med den stora förelagda uppgiften; enskilda ledamöter av kommissionen voro dock intresserade av spörsmålet, något som framgår bl. a. av hr Magnussons i Skövde motion vid årets lagtima riksdag till förmån för en beredskapsutredning rörande familjelönen, avseende framför allt det fall att krigets verkningar och en hotande inflation skulle nedpressa statstjänarnas reallön. Familjelönefrågan har emellertid så vitt man vet icke blivit aktuellare på grund av det försämrade finans- och försörjningsläget: i propositionen om statstjänarelönerna har den ej ens såsom ett alternativ bragts på tal, och vid de pågående förhandlingarna om industriens s. k. ramavtal torde diskussionen uteslutande handla om att på samma generella sätt som i följande regler kompensationsen.

Ehuru familjelönsfrågan officiellt alltså synes högeligen inaktuell, är den det knappast i diskussionen. Man kan erinra om lektor *Erik Arrhéns* i fjol julas utgivna skrift *Behovslön eller likalön*, i vilken även förhållandena utomlands dryftades, och f. undervisningsrådet *Sven Nylunds* nyligen utkomna arbete *Behovsprincipen i svensk lönelagstiftning*. Problemet har även kort vidrörts i de yngre akademikernas skrift *Den svenska linjen*.¹ De synpunkter, som författarna framfört, äro till sina huvuddrag ingalunda nya för läsare av denna tidskrift, vilken under de gångna åren upprepade gånger förfäktat familjelönspolitiska tankegångar.

I likhet med vad Nylund säger bör det slås fast, att den nu hyllade likalönsprincipen vad det statliga lönesystemet beträffar icke konsekvent genomförts. Det finnes nämligen ålderstillägg, dyrortsgradering och familjepensionering samt dessutom familjeavdrag vid beskattningen. Sakläget är kort sagt, att man i flera viktiga hänseenden inlagt en behovsprincip i likalönen, ehuru man vid lönesättningen tvekat att konsekvent erkänna att även försörjningsplikt skapar behov. Det må vara nog att göra detta konstaterande gentemot dem, som doktrinärt tro att likalönsprincipen gäller oskärad och inte vilja ge efter ens en mymy på denna princip. Härutöver vilja vi till utgångspunkt ta det nuvarande ekonomiska läget med dess stora påfrestningar för löntagare.

Tvärt emot ledande politikers Bragelöften har det icke lyckats att hindra en ganska avsevärd inflation. För att hjälpa de barnrika familjerna ha statsmakterna både före och under krisen lagt upp ett socialpolitiskt program. Detta har icke skett i något systematiskt sammanhang utan styckevis och stötvis. Utom skatteavdragen finns det sålunda främst barnrikehus samt nu gällande rabattkort å smör. Projekten om kostnadsfria skolfrukostar och särskilda barnbidrag ha ännu ej lett till någon åtgärd. Mot själva tendensen härvidlag är givetvis intet att invända. Så hårt som krisen gått fram över statsfinanserna måste det dock antas, att denna stödpolitik i dessa tider ej kan nämnvärt utvidgas, ja, att risk snarare föreligger för en större återhållsamhet än även den från början mest tvehågsne velat. Stödpolitiken måste sålunda komma en mycket begränsad del av de hjälpbehövande familjeförsörjarna till godo. Vad smörrabatteringen beträffar utmätas

¹ Frågan behandlas även i *Gunnar Björcks* »Vårt folk och vår framtid», som utkommit sedan detta skrivits.

denna efter en behovsprövning, som i sin tur till huvudsaklig del bygger på taxeringsuppgifter. Redan de nu frampressade enorma skattekraven måste mer än eljest fresta skattebetalarna till mindre noggrannhet, när de skola författa deklARATIONEN. Skola falsk-deklaranterna nu ej blott få en lägre skattebörda utan även uppmuntras med lägre livsmedelspriser, undrar man verkligen om det ideala systemet är nått. Hur svårt det än må vara att konstruera en annan mätare för behovsprövningen, kan man icke undgå att påvisa det nuvarande systemets betänkliga sidor. I vart fall premierar systemet de ohederliga, vilket tyvärr ej gäller enbart denna socialpolitiska hjälpverksamhet.

Ur rationell synpunkt måste det betvivlas att de nu genomförda familjestödjande åtgärderna ge rättvisa dels åt de stora familjerna gentemot andra samhällslager och dels åt de stora familjerna inbördes. Detta gäller oavsett uppfattningen, om det i längden kan vara psykologiskt klokt och rättmätigt att göra de stora familjerna till ett slags socialhjon, vilka dagligen och stundligen skola hjälpas genom att t. ex. kasernerar i särskilda hus eller utrustas med allehanda kuponger, medan andra människor kunna leva som vanligt och klara sig utan att behöva bli objekt för samhällets omvårdnad.

Nu när de stora familjerna med sin ringa marginal måste till följd av den reducerade lönekompensationen komma att pressas ännu hårdare än tidigare, borde tidpunkten vara inne att fördomsfritt dryfta hela löneprincipen. Så starkt som samhällsintresset eljest framhäves i dessa dagar, borde det ej vara verklighetsfrämmande att hoppas på ett allmänt erkännande av att en barnskaras fostran är en lika samhällsgagnande och lika nödvändig gärning som att arbeta. Den individualism, som ligger bakom likalönsresonemangen, tillhör inte den sorts individualism, som ovillkorligen måste överleva denna tid: likalönsprincipen skapar ju olika reallönenivåer alltefter försörjningsbörda inom samma grupp, och kunna dessa nivåskillnader av statsfinansiella skäl ej utjämnas på annat sätt, innebär ett nackstyvt vidhållande av likalönsprincipen ingenting annat än ett medvetet, nästan cyniskt konserverande av de stora familjernas merbelastning.

Man kan visserligen förstå statstjänarna, om de ej ensamma vilja bli avlönade efter familjelönsprincipen och ställas i särklass. Det kan dock icke hjälpas, att deras motargument verkar quand même. Det viktigaste nu borde vara att söka inom de realistiska

fackföreningarna få till stånd en objektiv debatt i frågan, helst också direkta sonderande överläggningar mellan arbetsmarknadens parter. Det synes bland motståndarna till familjelönen råda många gammaldags missförstånd om dennas innebörd. Systemet har förvisso diskrediterats genom att länder med svaga fackföreningsorganisationer och låga löner praktiserat det. På arbetar- och löntagarhåll hör man sålunda ofta invändningen att systemet skulle vara ett bekvämt medel för arbetsgivarna att utsuga de anställda, samtidigt som det skulle försvåra för familjeförsörjarna att få eller behålla en anställning. Även om spørsmålet givetvis inte är löst i en handvändning och involverar många besvärliga detaljproblem, kan dock familjelöneprincipen väl tänkas genomförd på ett sådant sätt, att bägge dessa invändningar förfalla. Man kan — för att konkretisera — skissera en lösning efter följande linjer:

Vid fastställandet av avtal regleras tim- och ackordslöner precis som nu vid uppgörandet av riksavtal, d. v. s. företagets förmåga att betala löner och konjunkturutsikterna bli allenabestämmande. Av lönen, vare sig det är fråga om tim- eller ackordslön, innehålles dock ett visst belopp, t. ex. 10 eller 15 procent. Den innehållna summan fördelas sedan vecko- eller månadsvis efter närmare bestämda grunder till familjeförsörjare efter familjetal. Utjämnningen borde ske icke inom samma företag, ty då skulle frestelsen uppstå för företagen att anställa ungarlar eller barnlösa, utan inom vederbörande riksorganisationer, vad större fack beträffar möjligen uppdelade kretsvis. Så genomorganiserat som svenskt näringsliv nu är, borde det vara vida lättare än tidigare att bygga upp dylika riksomfattande »allocations». I Frankrike har även jordbrukets anställda på dylikt sätt inlemmats i det lagligen reglerade lönebiståndet till »les familles nombreuses» — ehuru den låga avdragsprocenten och den ringa utjämningssumman överhuvud taget gjort familjelönen där föga effektiv. Teoretiskt skulle det ej vara någon omöjlighet att genomföra en utjämnning t. o. m. bland jordbrukarna, sedan dessa nu i stort sett allmänt låtit immatrikulera sig i sina organisationer. Även om organisationsväsendet effektivt utnyttjas, skulle det visserligen uppstå en rest, huvudsakligen att hänföra till de fria yrkena, för vilka svaga organisationer eller inga organisationer alls finnas. Men de flesta bland dessa yrkesutövare ha en jämförelsevis stor inkomst, d. v. s. ett mindre stödbehov, och dessutom bör denna

rest ej få hindra att någonting i och för sig önskvärt åstadkomes för det överväldigande flertalet. Svensk organisationsförmåga har på många andra områden visat sin styrka, och den skulle säkerligen även i fråga om lönen vara mäktig något nyskapande och hållbart.

Om man, såsom befolkningskommissionen på sin tid gjorde, helt skulle falla till föga för befarat motstånd och kända stämningar i starka grupper, kunde inte mycket nytt åstadkommas. Det finns dock mångfaldiga exempel på att ett till skenet kompakt motstånd ofta bottnar enbart i grumliga fördomar. Motviljan mot kollektivavtalslagen på 20-talet är det kanske mest flagranta exemplet på ett ovist nit till förfång för egna intressen. Feltron i försvarsfrågan är ett annat, som alla — d. v. s. även arbetare och tjänstemän — nu dyrt få sota för. Därest man är övertygad om, att familjelönsprincipen just för de lägst avlönade måste vara en högre social rättvisa än den s. k. likalönsprincipen, och när man vet, att nativiteten är starkt avhängig även av ekonomiska faktorer, är det rimligt att äntligen hoppas på en fördomsfri diskussion. Det borde finnas åtminstone vilja att inse det trängande samhällsintresset och den enskildes plikt att underordna sig detta. Hittills ha vi märkt för litet av denna förståelse och sett för mycket av övertro på den hittillsvarande socialpolitikens effektivitet. Hur starkt nativitetsens beroende av ekonomiska faktorer är får man avläsa, när födelsesiffrorna för 1940 publiceras; sannolikt kommer det sista halvåret att redovisa mycket låga tal. Detta måste uppfattas såsom känslighet ej blott för tidens psykiska tryck utan även för det tyngande och ovissa ekonomiska läget. Och redan torde ett maximalt bosättningslån blott räcka till att täcka ungefär kostnadsstegringen för uppsättningen av ett ordinärt bo. Ändock befinna vi oss kanske blott i krisens begynnelse, där framtidens slagskuggor just ur nativitetsens synpunkt te sig dystrare och mer allvarsbådande än på länge.